

Foto: Anda van Riet

‘Laat leerlingen het maatschappelijke en culturele belang van talen ervaren’

NATIONAAL PLATFORM GAAT CAMPAGNE VOEREN VOOR TALENSTUDIES Sinds 1 april opereert er een Nationaal Platform voor de Talen. Onder leiding van emeritus hoogleraar Engelse Taalkunde Mike Hannay van de Vrije Universiteit wil het Platform meer interesse kweken voor de universitaire studies Nederlands, Duits, Frans en Engels. Dat is hard nodig: het bestaande en toekomstige lerarentekort bij de talen is zorgwekkend. Hoe gaan Hannay en zijn team dat doen?

JAN ERIK GREZEL

‘Buitenlandse docenten steeds vaker in Nederland voor de klas’, kopte *de Volkskrant* begin september. Het nieuwe schooljaar was nog nauwelijks begonnen of de toevloed van importleraren in het primair en voortgezet onderwijs werd breed uitgemeten in de pers. Vacatures voor basisschoolleraars maar ook voor bijvoorbeeld docenten Duits en Frans worden steeds vaker door mensen uit de buurlanden vervuld. Cijfers van de Dienst Uitvoering Onderwijs laten een opvallende stijging zien van het aantal aanvragen voor een erkenning van een buitenlandse onderwijsbevoegdheid: van 764 in 2015 naar meer dan duizend afgelopen jaar.

De aanstelling van buitenlandse leraren voor vakken als Nederlands, Frans en Duits lijkt een prakti-

sche oplossing voor de schaarste aan docenten, zou je zeggen. Het heeft voor de moderne vreemde talen bovendien het voordeel dat er een *native speaker* voor de klas staat. Maar het tekort aan gekwalificeerde taaldocenten is het directe gevolg van een onrustbarende trend: talenstudies trekken steeds minder studenten. Zo waren er volgens cijfers van de VSNU, de Vereniging van Samenwerkende Universiteiten, een jaar of tien geleden nog meer dan vijfhonderd aanmeldingen voor de studie Nederlands. Vorig jaar begonnen er nauwelijks tweehonderd jonge mensen met deze academische opleiding. Aan de Vrije Universiteit is het helemaal droef gesteld: ‘Vak Nederlands met uitsterven bedreigd’, waarschuwde het universiteitsblad *Ad Valvas* onder een tekening van een dodo. Welgeteld zes studenten hebben zich dit jaar bij de VU gemeld voor

‘We willen een herwaardering van talen en talenstudies. Het zijn interessante vakken die we in de samenleving nodig hebben’

de specialisatie Nederlandse letterkunde. Hoe is het tij te keren?

Platform

Met die vraag houdt het Nationaal Platform voor de Talen (NPT) zich bezig. Het is een samenwerkingsverband van de faculteiten Geesteswetenschappen van zes universiteiten. Het Platform is opgezet met als doel de talen een flinke impuls te geven, onder andere door bij middelbare scholieren belangstelling te kweken voor een talenstudie. NPT-voorzitter Mike Hannay, tot voor kort hoogleraar Engelse Taalkunde aan de VU, vertelt hoe hij dat gaat aanpakken met een klein team beleidsmedewerkers en een adviesraad van specialisten, onder wie een onderwijskundige, docenten en twee rector van middelbare scholen: ‘We willen een herwaardering van talen en talenstudies. Het zijn interessante vakken die we in de samenleving nodig hebben, niet alleen in cultureel maar ook in economisch opzicht. Onze primaire taak is om de universitaire opleidingen Nederlands en moderne vreemde talen te promoten en ook de andere opleidingen waarin taal een centrale rol speelt. Maar er is ook een breed besef dat de oplossing voor de problemen in het voortgezet onderwijs ligt.’ Het Platform richt zich in eerste instantie op de vier traditionele schooltalen. ‘In een later stadium willen we ook andere talen meenemen, zoals het Spaans en het Chinees.’

Hannay, Brit van geboorte maar al meer dan veertig jaar woonachtig in Nederland, spreekt voorbeeldig Nederlands met een lichte Engelse twist. In zijn visie op de positie van z'n moedertaal in Nederland is hij onpartijdig: ‘De status van het Engels is aan het veranderen. Dat zie je bijvoorbeeld ook in de verengelsing in het hoger onderwijs. Het Engels ontwikkelt zich tot een lingua franca en wordt langzamerhand voor veel niet-Engelstaligen een soort tweede taal. Maar het idee

dat Engels als tweede of vreemde taal voldoende is, is onacceptabel. Nederlands, Duits en Frans verdienen daartegenover een stevige positie.’

Imago

Talenstudies hebben tegenwoordig te weinig uitstraling, erkent Hannay. Op de middelbare school zijn talen al niet echt populair. Slechts zes procent van de leerlingen kiest een Cultuur en Maatschappij-profiel. Een baan als leraar – ook voor andere schoolvakken dan de talen – is voor weinig leerlingen aantrekkelijk. ‘Toen ik begon met de studie Nederlands, deed ik dat om het vak’, vertelt Hanja Ooms, al 35 jaar docent Nederlands aan het Praedinius Gymnasium in Groningen. ‘Ik hield van literatuur. Om de beroepsmogelijkheden bekommerde ik mij niet. Tegenwoordig kijken leerlingen wel naar die beroepsmogelijkheden. Ze denken dat je met een studie Nederlands uiteindelijk leraar Nederlands wordt en dat is voor de meesten een schrikbeeld: hard werken en relatief weinig verdienen. Als docenten veel beter zouden verdienen, zouden meer leerlingen voor het leraarschap kiezen.’

Maar daar gaat Hannay niet over. Hij zoekt het in een uitdagender onderwijsprogramma. ‘Het huidige programma spreekt leerlingen inhoudelijk onvoldoende aan. Daarom willen we voorstellen doen voor aanpassingen. Ik ervaar bij bezoeken aan scholen zo vaak dat er op talig gebied heel veel talent is onder de leerlingen. Daar zouden we meer gebruik van moeten maken. Verder moeten de universitaire talenopleidingen anders ingericht worden. We zullen voorstellen doen om die academische opleidingen te vernieuwen, zodat ze interessanter worden voor de volgende generatie talentdocenten.’

Wat houdt het werk van het Platform nu concreet in? Hannay: ‘We hebben twee jaar de tijd gekregen van onze opdrachtgever, de gezamenlijke faculteiten

‘Wil je de culturen om ons heen begrijpen en later in je professionele leven goed functioneren, dan moet je ook kennis hebben van de cultuur en de geschiedenis van die landen’

Geesteswetenschappen. Ik moet over twee jaar een deltaplan klaar hebben voor promotie van de talenstudies. Er komt op korte termijn een campagne voor een profiel- en studiekeuze. Daarmee willen we leerlingen in het voortgezet onderwijs informeren over de inhoud van de talenstudie én over de beroepsmogelijkheden. Het onderwijs blijft natuurlijk een grote afnemer van afgestudeerden in de talen. Maar het beeld dat je met een master in het Nederlands, Engels, Duits of Frans sowieso voor de klas komt, klopt niet meer. Met een talenstudie kun je veel kanten op. We zullen met het Platform onderzoek doen naar wat het arbeidsveld vraagt, nu en in de toekomst. Ik verwacht dat er vanuit het bedrijfsleven een belangrijke vraag is naar mensen die gedegen kennis hebben van moderne vreemde talen én culturen. Die culturele component ontbreekt nog te zeer.’

Blend

‘Vroeger maakte ik met studenten Engels taaluitstapjes in combinatie met cursussen Britse cultuur in Londen. Dat is in de loop der tijd allemaal verdwenen uit de universitaire opleidingen. Het besef moet weer groeien dat een talenstudie een opleiding in taal én cultuur is.’

Dat sluit aan op de veel gehoorde klacht dat er bij de talen in het voortgezet onderwijs een te grote nadruk ligt op vaardigheden. Hannay: ‘Net als bij geschiedenis en scheikunde zou je een veel betere “blend” moeten hebben van kennis en vaardigheden. Voor Frans en Duits volstaat het echt niet dat je op vakantie iets kunt vragen in een winkel of op de camping. Wil je de culturen om ons heen begrijpen en later in je professionele leven goed functioneren, dan moet je ook kennis hebben van de cultuur en de geschiedenis van die landen. Meer aandacht daarvoor maakt een taalles ook interessanter. Laat leerlingen het maatschappelijke en culturele belang van talen ervaren. Neem nou het begrip *beleefdheid*. Waarom

vinden de Nederlanders Engelsen zo voorkómend? En waarom vinden Engelsen Nederlanders zo cru? Waar komt dat onderscheid vandaan en hoe merk je dat in de manier waarop we ons uitdrukken? Dat zijn interessante aspecten van cultuurverschillen en taalgebruik.’

In het programma *De Taalstaat* van Frits Spits zei Hannay dat meer aandacht voor literatuur, met name poëzie, de interesse in talen ook kan stimuleren. Bereik je daarmee niet een heel beperkte groep leerlingen die toch al geniet van taal? ‘Op een studiedag hoorde ik een docente Engels vertellen hoe zij leerlingen Engelse popsongteksten liet omzetten in Nederlandse teksten. Daarmee kreeg ze de hele klas mee. Vertalen wordt gezien als een ouderwetse bezigheid, maar je kunt zo iets in een nieuw jasje steken. Probeer maar eens een rijmende Engelse tekst in je eigen taal op rijm te zetten. Leerlingen krijgen de gelegenheid na te denken over taalgebruik en ze produceren ook zelf nog iets. Of neem Engelse oorlogspoëzie van een eeuw geleden. In een lespakket dat hier aan de VU bij de vakgroep Engels ontwikkeld is in samenwerking met een middelbare school, is daar een excursie aan gekoppeld naar de slagvelden van de Eerste Wereldoorlog in België. Dat maakt het voor alle leerlingen interessant.’

Paraplu

Is zo'n aanpak op veel scholen al niet de praktijk? En universitaire vakdidactici en talentdocenten werken toch al samen via de Meesterschapsteams Geesteswetenschappen om lespakketten te maken? Wat voegt het Platform daar nog aan toe? Worden de activiteiten niet te veel versnipperd? ‘Al die verschillende initiatieven moeten juist gebundeld worden. Ik probeer vanuit het Platform met zo veel mogelijk verschillende groepen te overleggen: schoolleiders, docenten, de Nederlandse Taalunie, het Duitsland-instituut om maar een paar te noemen.

‘KIES EEN TAAL!’

Het Nationaal Platform voor de Talen gaat de talenstudies aan de universiteiten beter op de kaart zetten. Die studierichtingen trekken veel te weinig studenten. Daardoor dreigt er de komende jaren een lerarentekort. Heeft dit initiatief kans van slagen?

Hans Bennis, algemeen secretaris van de Nederlandse Taalunie, juicht het toe dat zo'n platform de talenstudies onder de aandacht brengt. 'Ik ben blij met dit initiatief van de decanen van de faculteiten Geesteswetenschappen. Ze maken zich terecht zorgen over de instroom van studenten in de studierichtingen die corresponderen met de traditionele schooltalen: Nederlands, Engels, Frans en Duits. Maar het lijkt me niet dat dit nu dé oplossing zal bieden voor de huidige problemen. Het kan wel een rol spelen in combinatie met andere lopende initiatieven, zoals herziening van de curricula in het middelbaar onderwijs, activiteiten om scholieren te interesseren voor het universitaire onderzoek – zoals de taalolympiade die prof. Els Stronks van de Universiteit Utrecht organiseert –, en inspanningen die moeten leiden tot beleid inzake de "kleine talen" aan universiteiten. We zouden misschien, in navolging van de campagne "Kies exact" van dertig jaar geleden, een actie moeten starten onder de titel "Kies een taal!".'

Marc van Oostendorp, hoogleraar Nederlands en Academische Communicatie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, vindt zo'n platform eveneens hard nodig. 'Ik denk dat het nuttig is om specifiek te lobbyen voor talen en zeker ook voor het Nederlands op school en op de universiteit. Nederlands heeft een unieke positie: het is de moedertaal van de meeste scholieren én de taal waarin de meeste vakken gedoceerd worden.' Hij wijst erop dat de huidige problemen met het vak sterk lijken op die van andere talenopleidingen: 'De belangstelling voor talen loopt over de hele linie terug – en dat is niet alleen cultureel gezien een kwalijke zaak, maar haalt volgens mij ook een belangrijke pijler onder economie en samenleving weg. We merken dat niet meteen – de economie stort niet onmiddellijk in als er geen mensen meer talen studeren –, maar op termijn heeft dat heel slechte gevolgen.'

'De geesteswetenschappen – waaronder de talen – handelen vaak te versnipperd en vinden bij problemen daardoor nauwelijks gehoor bij de politiek. Ik hoor het ook als ik weleens een Kamerlid spreek: waarom trekken jullie niet op met leraren Frans of Engels? Kortom: ik hoop dat het Hannay lukt een en ander bij de politiek op de kaart te zetten, maar ook om docenten en wetenschappers van die verschillende talen op één lijn te krijgen en met elkaar in gesprek te brengen. De internationale positie van Nederland is altijd gebaseerd geweest op onze talenkennis. Het is verbijsterend om te zien hoe gemakkelijk we die positie nu ineens opgeven.'

Er lopen inderdaad heel veel projecten. Wij gaan als Platform zo veel mogelijk daarvan onderbrengen op onze site. Die is op dit moment in ontwikkeling. De site zal een overzicht bieden van al die initiatieven die vernieuwing stimuleren. We proberen daarbij aan te sluiten op de visies die vanuit Curriculum.nu ontwikkeld worden. Maar zoals bekend, staat dat nog in de kinderschoenen. Al met al hopen we dat het Platform uitmondt in een parapluorganisatie waar iedereen te rade gaat die iets over talenstudies wil weten.'

Hannay ziet verder een stimulans voor noodzakelijke vernieuwing in een lerarenregister. 'Zo'n register met verplichte bij- of nascholing heb je voor allerlei beroepsgroepen, waarom niet voor docenten? Voorlopig wil het ministerie daar niet aan, maar voor vernieuwing van het onderwijs acht ik zoiets noodzakelijk. Docenten krijgen de gelegenheid om hun vak bij te houden. Geen lerarenregister invoeren zou "a lost opportunity" zijn.'

Nog even terug naar de docente Nederlands met 35 jaar ervaring. Wat ziet zij in inhoudelijke vernieuwing? 'Het schoolvak is in de loop der jaren zo geformaliseerd. Je moet je doelen halen en het strakke programma hebben afgewerkt. Het zou fijn zijn als we wat meer vrijheid hadden als docent. Ik had deze week een tweede klas en er stond voor de zoveelste keer een les spelling op het programma. De klas en ik hadden daar geen zin in en ik besloot spontaan een spreekvaardigheidsspel te doen: een eigen variant op het BBC-radiospel *Just a minute*, dat is een debatwedstrijd met hindernissen. Deelnemers krijgen één minuut om een willekeurige stelling te verdedigen, maar ze mogen bijvoorbeeld geen "eh" of "zeg maar" gebruiken. Dan krijg je een heel levendige les en leerlingen zijn een lesuur lang bezig met verschillende facetten van praktisch taalgebruik. Het betekende alleen wel dat het reguliere programma in de knel kwam.'

Blijft de vraag of aandacht voor taal én cultuur, inhoudelijke vernieuwing en meer vrijheid in het programma leerlingen enthousiast kunnen maken voor een talenstudie. De docent: 'Zelfs als je literaire of taalkundige interesses gekweekt hebt in een klas, betekent dat niet dat de keuze voor een talenstudie voor de hand ligt. Ik kwam laatst een oud-leerlinge tegen. Die zei: "Ik heb zo'n heimwee naar de lessen Nederlands, vooral naar de lessen poëzie." Maar een talenstudie? Ze was neurologe geworden.'

De website van het Nationaal Platform voor de Talen is <platform-talen.nl>.

Engelse uitspraak moet beter

Tweetalig onderwijs wint terrein in het voortgezet onderwijs. Het Engels wint terrein in het hoger onderwijs. Toch is het Engels van de Nederlander helemaal niet zo goed: onze uitspraak laat bijvoorbeeld veel te wensen over. Een uitdaging voor de docenten Engels in het onderwijs. Lerarenopleider Frans Hermans onderzocht hoe je de professionalisering van leerkrachten Engels het best kunt organiseren. Hij ontwikkelde een computerprogramma dat zij in hun lessen kunnen inzetten om leerlingen te laten oefenen met de uitspraak.

Hermans is docent aan de lerarenopleiding van Fontys in Sittard en geeft les aan toekomstige docenten Engels. Hij stelt vast dat de uitspraak die zijn studenten op de middelbare school hebben aangeleerd nog veel te wensen overlaat. Waar gaat het fout met de uitspraak van Nederlanders? Hermans deed een inventarisatie bij derdejaars wvo (regulier en tweetalig) en bij derdejaars bachelorstudenten. Op basis daarvan stelde hij een top zes samen van de meest gemaakte uitspraakfouten. Vervolgens ontwikkelde hij een computerprogramma waarmee leerlingen kunnen werken aan deze zes uitspraakfouten. Het programma werd uitgetest op vijf middelbare scholen en een mbo-instituut en bleek een aanzienlijke verbetering van de uitspraak op te leveren. Echter, programma's en andere innovaties kunnen nog zo effectief zijn, als leerkrachten het niet kunnen of willen integreren in hun lessen verandert er niets. Voor Hermans was het computerprogramma dan ook maar een instrument in zijn werkelijke onderzoeksvraag: hoe kun je de professionalisering van docenten Engels het beste organiseren?

Bij het ontwikkelen en testen van het programma ontwikkelde hij een aanpak die de kans op succesvolle implementatie van vernieuwingen en op duurzame professionalisering van docenten vergroot. 'We hebben de docenten betrokken bij de ontwikkeling van het programma. Dat heeft ertoe geleid dat het gemakkelijk is om te gebruiken. Het past bij wat ze zelf vinden dat ze nodig hebben. Ze zien meteen resultaat bij hun leerlingen. Bovendien helpt het hen om zich vaardiger te voelen.'

De lerarenopleiding van Fontys gaat het programma in elk geval in de lessen gebruiken, evenals de Fontys-brede minor Engelse cultuur. 'Als onze studenten het goed aanleren, kunnen ze het straks ook weer goed overbrengen op hun leerlingen. We willen in elk geval bereiken dat ze *near-native* klinken. En kunnen werken met nieuwe, modernere middelen.' OU

Nieuwkomers in de les

In Nederland zijn scholen en leraren niet goed voorbereid op het geven van onderwijs aan nieuwkomers, zo blijkt uit onder andere een advies van de Onderwijsraad. Daarom is in een studie van de Hogeschool Utrecht gekeken hoe Vlaanderen en Zweden het onderwijs aan deze kinderen organiseren. Vooral is onderzocht hoe zij de professionalisering van leraren hebben gerealiseerd. En of we daar in Nederland inspiratie uit kunnen halen.

'In Vlaanderen en Zweden worden nieuwkomers zo snel mogelijk in het reguliere basis- en voortgezet onderwijs opgevangen', vertelt onderzoeker Maaïke Hajer. Dat kan natuurlijk alleen als daar de voorwaarden voor aanwezig zijn. Tweedetaalleraren maken deel uit van het lerarenteam en geven leerlingen zo veel mogelijk in de klas tweedetaalonderwijs en niet in aparte groepen. In Zweden krijgen de kinderen een brede meertalige intake (dus ook in hun eigen taal) om te kijken wat zij zelf al aan kennis en vaardigheden meebrengen. Die intake is wettelijk verplicht. Om op die kennis voort te kunnen bouwen wordt begeleiding in de eigen taal ingezet. In de klas helpen klassenassistenten de nieuwkomers daarom in hun eigen taal met bepaalde vakken.

Het onderwijs aan meertaligen is in Zweden zo veel mogelijk inclusief en ook Vlaanderen werkt in die richting. 'Meertalige kinderen worden niet gezien als een aparte groep die tijdelijk aandacht nodig heeft, maar als een "gewoon fenomeen" in de klas', zegt Hajer. 'Dit betekent dat alle leraren meertaligen ondersteuning moeten kunnen bieden.' Daarnaast is een bevoegdheid verplicht om Zweeds als tweede taal te geven.

De Vlaamse en vooral Zweedse visie op nieuwkomersonderwijs vraagt nogal wat van de professionaliteit van de leraren. In Zweden is er een structureel landelijk beleid voor nieuwkomers met daaraan gekoppelde professionalisering. De initiële opleiding Zweeds als tweede taal levert sinds twee decennia bevoegde professionals af. Nascholing van hen en van overige leraren wordt verzorgd door onder andere het landelijk expertisecentrum Zweeds als Tweede Taal, de lerarenopleidingen, de gemeentelijke onderwijsbegeleidingsdiensten en commerciële aanbieders. Voor de lerarenopleidingen in Vlaanderen zijn eindtermen geformuleerd rond diversiteit en meertaligheid. Universitaire expertisecentra verzorgen voor een belangrijk deel de nascholing. In beide landen is er een duidelijke verbinding tussen professionalisering en actueel wetenschappelijk onderzoek.

Hajer: 'In Nederland geeft de overheid geen gemeenschappelijke visie op onderwijs aan nieuwkomers en daarmee ook geen kader waar professionalisering zich op zou moeten richten. Als de overheid die rol niet op zich neemt, is het misschien aan andere sleutelspelers om een gezamenlijke visie en referentiekader voor bekwaamheden van leraren te formuleren.' NRO